

EGLĖ ŽALČIŲ KARALIENĖ

(Du pasakos variantai)

Apė Eglę ir Žilviną

Mat kad kitąsyk, gilioje senovėje, buvo diedukas ir bobutė. Turėjo juodu dvyliką sūnų ir tris dukteris, kurių jauniausioji buvo vardu Eglė.

Vieną vasaros vakarą visos trys sesers išėjo maudytiesi į šioželką¹. Prisipuškinusios sau ir išsiprausios išlipo ant kranto apsirėdyti². Štai jauniausioji užtinka savo marškinių rankovėje įsirangiusį žaltį. Ką čion daryti? Vyriausioji, pagriebusi mieta³, prišoko, norėdama jį išbaidyti. Bet žaltys prašnekėjo į jauniausiąją žmogiška kalba ir tuomi pergandino visas.

– Duok, – sako, – Eglute, žodj, jog tekėsi už manęs, tai pats gražumu išlįsiu!

Verkė Eglė: kaip tai ji gali eiti už žalčio.

– Atiduok, – sako, – marškinius ir keliauk sau sveikas, iš kur atvykai.

O žaltys vis savo:

– Duok, – sako, – žodj, jei tekėsi už manęs, tai pats išlįsiu.

Nėra ką daryti, reikia duoti žodj. Ir prižadėjo.

Po trijų dienų žiūri, kad visas žalčių pulkas atšliuožė į jų kiemą. Persigando visi. Žalčiai vieni apsikarstė ant vartų, kiti užsirangė ant lėlelių, apsvyniojo ant tuinų⁴, žalgu⁵, piršliai gi tiesiog nuslinko į vidų ant mentės su seniais ir nuotaka. Seniai purtėsi, nenorėjo tikti, bet, matydami tokią žalčių knipavą⁶, prisidingėjo⁷ ir noroms nenoroms priversti buvo išleisti visų mylimiausių, jauniausių, patogiausių dukterę. Žalčiai, gavę marčią, su lalavimu apleido senių namus. Namiškiai apverkė, apraudojo savo lepūnėlę, tardami, jog ją tie bjaurūs žalčiai kur užkantupiję⁸ ėsą.

Tuomi tarpu Eglė atkako sykiu su visa gauja į pamares ir sutiko ten dailų jaunikaitį, jos belaukiantį. Tas pasisakė jai, jogei jis ir yra tas pats žaltys, ką tupėjo jos marškinių rankovėje. Tuojaus persikėlė visi ant netolimos salos ir iš ten nusileido į pažemę po mariomis, kur buvo žalčio puikiai išpuošti ir išrėdyti rūmai. Čia jie pakėlė svodbinę puotą⁹, gėrė, šoko ir uliavojo per tris nedėlias¹⁰.

Eglei ramu buvo, linksma gyventi laisvėje, liuone pas žaltį, ir ji suvis užmiršo apie savo tėviškę. Praėjo devyni metai potam. Eglė jau sulaukė tris sūnus: Aržuolą, Vuosį ir Beržą ir vienturtę jauniausią dukterę, vardu Drebulė. Vieną sykį vyriausias sūnus besiausdamas paklausė Eglės:

– Mamyte, o kur gyvena tavo tėvai? Eikime pas juos kada nors atsilankyti.

¹ Šioželka – kūdra. (Red.)

² Apsirėdyti – apsirengti. (Red.)

³ Mietas – kuolas, baslys. (Red.)

⁴ Tuinai – baslių tvora. (Red.)

⁵ Žalga – didelė ilga vytis. (Red.)

⁶ Knipava – knibždynas, daugybė. (Red.)

⁷ Prisidingėti – išsigąsti. (Red.)

⁸ Užkantupyti – užkamuoti, nužudyti, nugalabyti. (Red.)

⁹ Svodbinė puota – vestuvių puota. (Red.)

¹⁰ Nedėlia – savaitė. (Red.)

Tada tai ji atsiminė ant savo tėvų, brolių ir seserų ir visos savo padermės. Tikrai, kaip jiems ten einasi, ar sveiki, ar gyvi, ar rasi jau seniai kurie numirę. Ir pradėjo mausti eiti ir eiti pasižiūrėti tėviškėje: juk tiek metų nebuvo, nemačiusi savųjų, išsiilgusi mat jų. Žaltys tartum prijautė ir tikte netiko.

– Gerai, – sako, – atsilankyti leisiu, bet pirma suverpk šitą šilkų kuodelį, ką yra kamaroje.

Žaltienė įkibo į vindą¹¹ taip, kad tas burgzdamas sukosi pagrečiam kelias dienas. Verpė verpė, o šilkų kuodelis vis toks, koks buvo buvęs iš pradžių. Mato, kad čia prigavimas. Kuodas regimai užkerėtas, o tada ir verpusi nesuverpsi. Goglina Eglė pas vieną senę, ką netoli nuo jų gyveno ir kuri nuog visų buvo laikoma už žiniūnę, burtininkę. Atėjusi lūgojo¹²:

– Močiutėle močiuke, pamensk, kaip tą šilkų kuodelį suverpusi.

Senė išpasakojo, ką reikia padaryti.

– Įmesk, – sako, – į ugnį, kad kūrėsis žaidas¹³, nes kitaip niekad nesubaigsi verpusi.

Ji parėjusi ir įmetė kuodelį, žaidą užkūrusi kepti duonai. Kada šilkai nupurškė, Eglė pamatė kaip gera kultuvę pamatinę¹⁴, kuri raitėsi ant ugnies, ir ji suprato, jogei ta pamačkė ir leido šilkus iš savęs.

Ta, baigusi tokiu būdu verpimą, vėl spičiojo¹⁵ patį, kad leistų pas tėvus pasiviešėti nors ant kelių dienų. Vyras gi ištraukė iš pasuolės geležinius čėverykus¹⁶ ir sako:

– Kaip juos suavėsi, – sako, – tai tada ir keliauk sveika.

Apsiavusi ji tuos čėverykus ir šlamščia, ir bružina į plytas, į akmenis, į žvyrų, kur tik prigriebusi, bet čėverykai stori, mato, kad visam jos amžiui užteks. Eina vėl pas senę lūgoti rodos. Senutė pamentė jai nunešti čėverykus pas kalvį ir paprašyti pagruzdyti juos žaizdre. Ji taip ir padarė. Čėverykai padegė gerai, kad ji juos ing tris dienas nuplėšė, ir vėl prašosi vyro, kad dabar jau leistų, nes štai čėverykai jau suirę. Vyras sako:

– Gerai, bet eidama dar privalai prisikepti nors zuikio pyrago lauktuvėms genčių ir brolių vaikams.

O pats jau paliepė iškavoti visus indus. Eglė mąsto, paisto, kaip čia atsinešti vandens be kibiro ir užmaišyti ragaišį be rykų, ir vėl kiūtina pas senę. Senė pamentė jai su raugu, ką paliekama yra nuo maišymo duonos, išteplioti rėtį, pasisemti juomi vandens ir jame gi užmaišyti ragaišį. Žaltienė, kaip buvo rodyta, užmaišė, iškepė ant rytojaus zuikio pyrago ir, atsisveikinusi su vyru, išdūlino su vaikais ing tėviškę. Pats išėjo palydėti, perkėlė ant marių kranto ir ant kelio įsakė, kad viešėtų ten tik tris dienas ir vėl grįžtų kuo greičiausiai.

– Kai grįši, – sako, – tai eik viena su vaikais ir, atgramzčiusi ant marių kranto, taip turi šaukti manęs (dainuojama):

„Žilvine Žilvinėli,
Jei tu gyvas, pieno puta,
Jei negyvas, kraujo puta
.....“

Ir jeigu, – sako, – pamatysi ant marių atplaukiant pieno putą, tai žinok, – sako, – jog aš dar gyvas, jei kraujo putą – tai jau po manimi. O jūs, vaikai, šiukštu prasitarti ten, kaip manęs šaukia.

Pasakęs taip atsisveikino ir linkėjo jai atsilankius laimingai pargrįžti atgalios.

¹¹ Vindas – verpimo ratelis. (Red.)

¹² Lūgoti – prašyti. (Red.)

¹³ Žaidas – ugniakuras. (Red.)

¹⁴ Pamatinė, pamačkė – rupuzė. (Red.)

¹⁵ Spičyti – neduoti ramybės, raginti. (Red.)

¹⁶ Čėverykai – batai. (Red.)

Kada ji atėjo į tėviškę, tai ten radosi nišpasakyta linksmybė, visa padermė, kaimynai, tolimi ir artimi gentys ir giminės susirinko jos pasveikyti, pažiūrėti, už viens kito klausinėjo, kaip ji ten gyvenusi su žalčiais, ar gražu, ar linksma ten pas juos, ir negalėjo atsigėrėti jie ir atsidyvyti¹⁷ nuo jos pasakojimų. Visi ją vaišino, meilės kalbas kalbėjo, taip, jog ji ir nepasijuto, kaip devynios dienos prašoko.

O tuom tarpu jos broliai, sesers ir tėvai samprotavojo, kaip ją suvis užlaikyti pas save, ir sutarė, kad geriausiai iškvosti nuo Eglės vaikų, kaip jų motė, sugrįžusi ant marių, šauks savo patį, ir paskui, nuėjus į pamares, pašaukti ir jį užpampyti. Pirmiausiai ant to išsivadino jie vyriausiąjį Eglės sūnų Aržuolą į girią ir apstoję jį kamantinėjo, bet šis nusidavė nežinąs, norint ir smagiai nupliekė jį rykštėmis. Tada dėdžiai įgrasino, idant nieko nesakytų savo motinai. Taipogi antrą ir trečią dieną buvo išvedę Vuosį ir Beržą, bet ir iš tų nieko neišgavo. Ant galo išviliojo jauniausiąją Eglės dukterę Drebulę. Toji iš pradžių taip pat sakėsi nežinanti, bet kaip tik pamatė rykštes, ką tie traukė iš po skverny, suvis persigando ir viską iššvepliojo. Tada visi dvylika brolių, paėmę dalgius, nutraukė į pamares pašaukti Žilviną. Kaip tik tas atplaukė, jie visi supuolę jį ir sukapojo. Pargrįžę namon nieku neprasitarė Eglei.

Jiji po devynių dienų atsisveikinusi su gera širdimi nukako pas mares ir pradėjo šaukti Žilviną taip, kaip buvo įsakyta:

– Žilvine Žilvinėli,
Jei tu gyvas, pieno puta,
Jei negyvas, kraujo puta...

Suviskėjo, sujudo marės iš pat dugno, ir Eglė pamatė – štai atplaukia, atliūliuoja drauge su bangomis kraujo puta, ir ji išgirdo balsą savo vyro iš gelmės marių, jogei papjovę su dalgiais jos broliai ir kad būtent Drebulė išdavusi jiems jo šūkį. Susigraudino Eglės širdis, ir ji balsu pratarė (dainuojama):

– Kad tu pavirstum į drebulę,
Kad tu drebėtum dieną naktele,
Kad tau išpraustų lytus burnelę
Kad iššukuotų vėjas galvelę...
Stokit, sūneliai, stipriais medeliais,
Aš, jūs mamelė, liksiuos eglelė...

Kaip ji ištare, teip ir įvyko. Ir dabar dar drūčiausi pagirtini medžiai pas mus – aržuolas, vuosis ir beržas, o drebulė ir šiandien nuo mažiausio vėjelio, vos šiurenančio, dreba už tai, kad ji drebėjo prieš savo dėdžius ir išdavė savo tikrą tėvą ir motiną.

Užrašyta 1883 m., Maskvoje.

Pirmą kartą paskelbta:

Lietuviškos pasakos yvairios. surinko Dr. J. Basanavičius. Chicago (Ill.): Turtu ir spauda „Lietuvos“, D. 3. – 1904, p. 422–426, Nr. 194.

Duomenų bazėje skelbiama iš:

Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 3. *Lietuviškos pasakos įvairios*. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas, Vilnius: Vaga, 1997.

¹⁷ Atsidyvyti – atsistebėti. (Red.)

Žaltys ir mergaitė

Buvo karaliaus duktė. Tėvai jai davė žiedą ir liepė niekur nepamesti. Jinai nuėjo į dumburį¹⁸ praustis burną. Ir įpuolė žiedas į dumburio gilumą. Nieks negalėjo pasiekti. Jinai atsistojo ir verkia. Žaltys atėjęs klausia:

– Ko tu verki?

Mergaitė sako:

– Turėjau žiedą, ir nupuolė į dumburio dugną, nieks negali pasiekti.

Žaltys sako:

– Būk mano pati, tai pasieksiu.

Mergaitė sutiko, sako:

– Gerai, būsiu.

Žaltys sakęs:

– Utarninke¹⁹ atvažiuosiu į vestuves.

Ir išėmęs padavė jai žiedą.

Karalaitė, pargrįžusi į namus, pasakė:

– Pasizadėjau žalčio pačia būti, – ir pradėjo verkti.

Sesės sako:

– Tylėk, neverk, mes padarysim, kad tau nereiks už jo tekėti. Tik eik į svirną ir verpk linus.

Atvažiavo žaltys su piršliais ir pabroliais – visokios bjaurybės. Susitarusios seserys vietoje jauniausios išvedė vyriausią sesę. Žaltys, su ja pašokęs, sako:

– Čia ne mano panelė, čia vyriausioji seselė. Mano panelė aukštame svirnelyje linelius verpia ir graudžiai verkia.

Tada atvedė karvę, užrišusios jai ant ragų skarelę. Žaltys, pašokęs su ja, sako:

– Čia ne mano panelė, čia margoji karvelė. Mano panelė aukštame svirnelyje linelius verpia ir graudžiai verkia.

Atvedė kiaulę. Žaltys pašoko su kiaule ir sako:

– Čia ne mano panelė, čia žiloji kiaulelė. Mano panelė aukštame svirnelyje linelius verpia ir graudžiai verkia.

Nėra ką daryti, išeina iš svirno toji mergelė. Žaltys pamatęs tik nusitvėrė ir nužvingėjo į marių dugną.

Juodu ten gyveno gerai. Turėjo du sūnu ir dukterį. Vieną sykį ji prašosi savo paties pas tėvų važiuoti. Jis jai davė stiklinius čėverykus, vaško ratelį ir šilkų kuodelį ir sako:

– Kaip tuos čėverykus pernešiosi, kaip tą ratelį perverpsi, kaip tuos šilkus suverpsi, tada leisiu.

Ir išėjo. Pati ėmė verkti. Tada žalčio motė pamokino:

– Čėverykus duok į suolą – ir sudūš. Ratelį pastatyk ant kakalio – sutirps. Kuodelį pamesk į kakaklį – ir sudegs. Tada jis tave leis.

Ji teip ir padarė. Parėjo pats ir sako:

– Dabar eik, tik aš pasakysiu, kaip tu mane prišauksi. Priėjusi prie marių, sakyk: „Žalty vyre, ar dar gyvas? Pieno putos ar gyvos, kraujo putos ar negyvos?“ Kad bus pieno putos, tai aš gyvas, kad bus kraujo putos – negyvas.

Ji išėjo, nuėjo pas savo tėvų su vaikais, pasisveikino ir vieši. Dabar brolis įsivedė vieną vaiką su savim gulti. Sako:

– Aš tave mušiu.

Vaikas sako:

¹⁸ Dumburys – kūdra. (Red.)

¹⁹ Utarninkas – antradienis. (Red.)

- Dėde, už ką mane muši?
- Pasakyk man, ką tavo tėvas sakė išleisdamas?

Tas vaikas sako:

- Aš nežinau, aš negirdėjau.

Antrą naktį vedasi antrą vaiką. Ir tas sakė:

- Nežinau.

Trečią naktį įsivedė dukterį. Ta persigando barimo ir grūmojimų ir pasakė, ką sakė tėvas.

Tada tas brolis, paėmęs dalgį, nuėjo į pajūrį ir sako:

- Žalty vyre, ar dar gyvas? Pieno putos ar gyvos, kraujo putos ar negyvos?

Iškilo pieno putose žaltys. Brolis tuojau jam galvą nukirto. Pargrįžęs namon, pakabino dalgį prengyje.

Žalčio pati, pamačiusi dalgį, nusiminė – eisianti namon. Tėvas – neleisti, bet jinai išėjo. Nuėjo prie marių ir sako:

- Žalty vyre, ar dar gyvas? Pieno putos ar gyvos, kraujo putos ar negyvos?

Kraujo putos burbt burbt ir pasirodė ant vandens. Pati ėmė verkti ir šaukia:

- Žalty vyre, ar dar gyvas? Pieno putos ar gyvos, kraujo putos ar negyvos?

O žalčio motina atsiliepė:

- Tuodu sūneliu kaip ažuolėliu, o ta viena dukrelė kaip žalia varlelė.

Visa pasaka.

Užrašė Jadvyga Teofilė Juškytė, 1904 m.

Pirmą kartą paskelbta:

Lietuviškos pasakos yvairios (II t.). Surinko dr. J. Basanavičius. Chicago (III.): Turtu ir spauda „Lietuvos“, 1904., p. 185–187, Nr. 84.

Duomenų bazėje skelbiama iš:

Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 2. *Lietuviškos pasakos įvairios*. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas. Įvadą parašė Leonardas Sauka. Paaiškinimai Kosto Aleksyno, Leonardo Saukos. Vilnius: Vaga, 1995.